

*Лисецький О. О.,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню діяльності слідчого як суб'єкта доказування в кримінальному провадженні. Проаналізовано чинне законодавство України, наукові дослідження щодо діяльності слідчого в кримінальному процесі.

Ключові слова: кримінальне провадження, слідчий, суб'єкти доказування, Кримінальний процесуальний кодекс України, досудове розслідування.

Постановка проблеми. У зв'язку з реформуванням кримінального процесуального законодавства України, у тому числі створення нової системи правоохоронних органів, урахувавши вищевикладене, ми маємо на меті дослідити діяльності суб'єктів, на яких законом покладено обов'язок доказувати обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Важлива роль у розслідуванні кримінальних правопорушень належить слідчим, котрі намагаються всебічно, повно та об'єктивно розслідувати кримінальні правопорушення, установити й притягнути винних до передбаченої законом відповідальності.

У юридичній літературі значну увагу питанням, присвяченим суб'єктам доказування в кримінальному провадженні, у тому числі слідчому, приділяли такі вчені-процесуалісти, як Ю.П. Алєнін, В.П. Гмиренко, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, С.Г. Коваленко, М.М. Михєєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорєцький, В.О. Попєлюшко, Р.Ю. Савонюк, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, В.М. Тєртишник, Л.Д. Удалова, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та інші. Разом із тим серед науковців відсутня єдність поглядів щодо розуміння, поняття й класифікації суб'єктів кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із моменту початку в Україні судово-правової реформи та реформи правоохоронних органів тривають наукові дискусії щодо ролі й місця слідчого як суб'єкта доказування в кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 92 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), одним із суб'єктів доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України, є слідчий. Так, згідно з п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України, слідчий – службова особа органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

У науці кримінального процесу доказування трактується в широкому та вузькому значеннях: у широкому – як здійснення всієї пізнавальної діяльності суб'єктів, котрі ведуть процес, що охоплює не тільки оцінювання, а й збирання та перевірку доказів; у вузькому – лише як логічну діяльність щодо обґрунтування певної тези [1, с. 156–158; 1, с. 289–299].

На думку М.М. Михєєнка, доказування потрібно розуміти у двох значеннях: доказування як різновид пізнання; доказування як обґрунтування певного твердження, певної тези [2, с. 9–11].

Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінюванні доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Отже, у КПК України законодавець закріпив традиційні елементи процесу доказування: збирання, перевірку та оцінювання доказів. За допомогою відповідної схеми доказування добре ілюструється рух окремо взятого доказу, але при цьому не беруться до уваги суб'єкти доказування [3, с. 13].

Уважаємо змістовною позицію М.А. Погорєцького, котрий розглядає доказування у кримінальному процесі в широкому розумінні як складну об'єктивно-суб'єктивну діяльність, що складається з низки взаємозалежних елементів і елементів, які взаємно впливають один на одного [4, с. 503], полягає в пізнанні обставин злочину, отриманні процесуальних доказів і обґрунтуванні ними рішень у кримінальному процесі [4, с. 498]. Для ілюстрації руху як окремо взятого доказу, так і всієї сукупності доказів у кримінальному провадженні вчений розглядає два етапи доказування, що становлять єдиний процес: 1) отримання доказів; 2) використання доказів для обґрунтування рішень у кримінальному процесі [4, с. 500].

Ураховуючи вищевикладене, вважаємо доказування діяльністю слідчого, прокурора та в установлених випадках потерпілого щодо збирання, перевірки й оцінювання доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Отже, доказування – це вид процесуальної діяльності, що здійснюється уповноваженими на те суб'єктами кримінального провадження. Однак у КПК України 1960 р. та в чинному КПК України 2012 р. поняття «суб'єкти доказування» нормативно не закріплено, разом із тим використовується термін «сторони кримінального провадження». Так, п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено, що «сторонами кримінального провадження» є з боку обвинувачення – слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник і законний представник у випадках, установлених КПК України; з боку захисту – підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їхнє застосування, їхні захисники та законні представники.

Сторони кримінального провадження – потерпілий, його представник і законний представник, цивільний позивач, його представник і законний представник, цивільний відповідач і його представник, особа, стосовно якої розглядається питання про видання в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок і його адвокат, понятий, засталодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

У юридичній літературі такі вчені, як Г.Ф. Горський, Л.Д. Кокорєв, П.С. Елькінт, до суб'єктів доказування зараховують по-

садових осіб і органи, на котрих покладено обов'язок збирання, перевірки, оцінювання доказів і обґрунтування рішень, до яких вони доходять у процесі кримінально-процесуального доказування, а також інших осіб, котрі беруть участь у цій діяльності [5, с. 221].

На думку інших правників, суб'єктами доказування є органи й особи, які здійснюють доказування та є відповідальними за нього, мають право на активну й тривалу участь у процесі доказування для захисту своїх інтересів або інтересів, які вони представляють [6, с. 130–131].

На думку В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного, з предметом доказування тісно пов'язане питання про межі доказування обставин кримінального провадження. Під межами доказування варто розуміти такий обсяг доказів, що гарантує повне та достовірне встановлення всіх обставин предмета доказування. Необґрунтоване розширення меж доказування може призвести до порушення вимог ст. 2 КПК України щодо забезпечення швидкого розслідування й судового розгляду, зайвого використання процесуальних засобів доказування, потягти за собою порушення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження [7, с. 129].

Для розкриття змісту терміна «суб'єкт доказування» необхідно звернутися до Словника української мови, де «суб'єкт» – це особа, група осіб, організація і т. ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті; особа або організація як носій певних прав і обов'язків [8, с. 614], а «доказування» – «дія за знач. доказувати» – «підтверджувати істинність, правильність чого-небудь фактами, незаперечними доводами; доводити; переконувати кого-небудь у чомусь» [9, с. 313].

Р.Ю. Савонюк ділить суб'єктів кримінально-процесуального доказування на три групи: 1) державні органи та службові особи, на яких законом покладено обов'язок доказування; 2) особи, які мають право брати участь у доказуванні; 3) особи, які притягуються або залучаються до участі в доказуванні за рішенням органів і службових осіб, які здійснюють процесуальну діяльність у зв'язку з розслідуванням справи [10, с. 21].

Слушною, на нашу думку, є позиція тих учених-правників, які виділяють дві класифікаційні групи суб'єктів доказування: 1) державні органи й посадові особи, на яких покладено обов'язок здійснювати доказування; 2) особи, які мають право брати участь у процесі доказування [11, с. 46; 12, с. 24; 13, с. 139; 14, с. 83].

Уважаємо цей підхід таким, що чіткіше зосереджує увагу на правовій сутності участі суб'єктів доказування в кримінальному провадженні.

Серед суб'єктів доказування в кримінальному провадженні особливе місце посідає слідчий, на якого, відповідно до ч. 1 ст. 92 КПК України, покладається обов'язок доказувати обставини, передбачених ст. 91 КПК України.

Слідчий, здійснюючи свої повноваження у кримінальному провадженні, є самостійним у прийнятті процесуальних рішень, зокрема й тих, що, відповідно до КПК України, підлягають погодженню із прокурором. Якщо прокурор відмовив у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведенні слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, котрий після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня (ст. 40 КПК України). Крім цього, слідчий, який зобов'язаний виконувати письмові доручення та вказівки прокурора при здійсненні досудового розслідування кримінально-

го правопорушення, має право оскаржити будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені в цьому провадженні (крім випадків, передбачених КПК України), подавши відповідну письмову заяву прокуророві вищого рівня (ч. 4 ст. 40, ст. ст. 311, 312 КПК України). За наслідками розгляду скарги слідчого рішення прокурора, котрий здійснює функцію процесуального керівництва, може бути залишене чинним, а його дії (бездіяльність) визнані законними; або змінене чи скасоване з прийняттям нового рішення зобов'язання вчинити нову дію. Задовлення скарги слідчого може стати підставою для заміни прокурора у провадженні (ч. ч. 2, 3 ст. 313, ч. 2 ст. 37 КПК України). З іншого боку, невиконання законних указівок і доручень прокурора слідчим тягне за собою відповідальність, установлену законом (зокрема кримінальну за ст. 381-1 Кримінального кодексу України, якщо такі дії мають умисний і систематичний характер). У випадку неефективного досудового розслідування прокурор може ініціювати перед керівником органу розслідування відсторонення слідчого від його проведення та призначення іншого слідчого (ч. 4 ст. 40, п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК України).

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, на нашу думку, слідчий є суб'єктом доказування в кримінальному провадженні, який у передбаченому порядку КПК України наділений обов'язками щодо здійснення процесу доказування в кримінальному провадженні (отримання доказів і використання цих доказів для обґрунтування процесуальних рішень) або має право на активну участь у процесі доказування, реалізуючи свої процесуальні інтереси.

Література:

1. Строгович М.М. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М., 1971. – Т. 1. – 1971. – 470 с.; Савицкий В.М. Государственное обвинение в суде / В.М. Савицкий. – М.: Наука, 1971. – 342 с.
2. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М.М. Михеенко. – К., 1984. – 133 с.
3. Орлов Ю.К. Основы теории доказательств в уголовном процессе: [научно-практическое пособие] / О.К. Орлов. – М., 2001. – 218 с.
4. Погорецкий М.А. Функциональное призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: [монографія] / М.А. Погорецкий. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
5. Горский Г.Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г.Ф. Горский, Л.Д. Кокорев, П.С. Элькин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. – 303 с.
6. Муравин А.Б. Уголовный процесс: [учебное пособие] / А.Б. Муравин. – Х.: ООО «Одиссей», 2000. – 400 с.
7. Кримінальний процес: [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленко, Д.П. Письменного, Л.Д. Удалова. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
8. Словник української мови: в 11 т. – К., 1978. – Т. 9. – 1978. – 814 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
10. Савонюк Р.Ю. Слідчий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Р.Ю. Савонюк. – К., 2001. – 230 с.
11. Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: [науково-практичний посібник] / Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський. – К.: КНТ, 2006. – 272 с.
12. Лупинская П.А. Доказывание в советском уголовном процессе: [учебное пособие] / П.А. Лупинская. – М.: ВЮЗИ, 1966. – 103 с.
13. Ляш А.О. Докази і доказування в кримінальному судочинстві: [навчальний посібник] / А.О. Ляш, С.М. Стахівський. – К.: Університет «Україна», 2005. – 216 с.
14. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф.Н. Фаткуллин. – Казань, 1976. – 207 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – 474 с.

Лисецкий А. А. Следователь как субъект доказывания в уголовном производстве

Аннотация. Статья посвящена исследованию деятельности следователя как субъекта доказывания в уголовном производстве. Проанализированы действующее законодательство Украины, научные исследования о деятельности следователя в уголовном процессе.

Ключевые слова: уголовное производство, следователь, субъекты доказывания, Уголовный процессуальный кодекс Украины, досудебное расследование.

Lysetskyy A. Investigator as a subject of proving is in a criminal production

Summary. The article investigates the investigator as a subject of proof in criminal proceedings. Analyzed the current legislation of Ukraine, research on the investigator in the criminal process.

Key words: criminal proceedings, investigator, subjects of proof, Criminal Procedure Code, pre-trial investigation.